

Journal of Environmental Studies

Vol. 46, No. 2, Summer 2020

Journal Homepage: www.Jes.ut.ac.ir

Print ISSN: 1025-8620 Online ISSN 2345-6922

Health Assessment of Water Quality of Madarsoo River (Golestan Province) Using multimetric Biological Index

Document Type
Research Paper

Mohammad Gholizadeh^{1*}, Farzaneh Porhamidi²

Received
December 24, 2019

1 Department of Fisheries, Faculty of Agriculture and Natural Resources, Gonbad Kavous University, Gonbad Kavous, Iran

2 Department of Biology, Faculty of Sciences, Gonbad Kavous University, Gonbad Kavous, Iran

Accepted
April 21, 2020

DOI: [10.22059/JES.2021.300388.1007997](https://doi.org/10.22059/JES.2021.300388.1007997)

Abstract

The health of rivers can be altered, assessed in the ecological structure of aquatic invertebrates. The purpose of this assessment is the health of Madarsoo River using macroinvertebrate from 4 stations in 2018. 775 specimens of macroinvertebrate were identified from Madarsoo River, Golestan Province. The highest abundance belonged to the family Chironomidae (255, 32.9%), followed by Caenidae (178, 22.97%) and Baetidae (118, 15.23%). Autumn (48%) had the highest and winter (21%) the lowest abundance was observed in this river. The results of the studied indicators in comparison with the control (upstream, without human activities) show that the downstream stations (including agriculture and urban area) are in poor quality categories that need to be changed and planned to quickly reduce the destructive effects. The results showed that the use of bioindicators can provide a more accurate estimate of the health of aquatic ecosystems than costly and time-consuming studies. We conclude that Signal and EQR indices are suitable for assessing river health by macroinvertebrate.

Keywords: Biological index, Biological quality of water, Macroinvertebrate, Madarsoo River

---

* Corresponding author

Email: Gholizade_Mohammad@yahoo.com

Extended abstract

Introduction

There are several ways to monitor macroinvertebrate communities as a biological indicator of river health. One of these methods is a comprehensive method in Australia, the SIGNAL Index (average level of the number of invertebrate streams, SIGNAL) that assesses the degree of susceptibility to contamination for all major species of invertebrates in Australia. Based on the species at each station, the high sensitivity of inanimate invertebrates is used to calculate the water quality rating of streams or other water bodies. Also, the use of the EQR index, which is a multi-criteria indicator, 18 ecological factors from macroinvertebrate, evaluates the ecology of the river. The EQR is the latest multi-criteria indicator for water ecological assessment, first used in the Vietnam River in 2015. This study was conducted with the aim of identifying the macroinvertebrate and also in order to evaluate the efficiency of multi-criteria indicators for determining the biological health of Madarsoo river water, in Golestan forest using macroinvertebrate in large quantities and EQR index.

Materials and Methods

This research was carried out in 2018 from three seasons of spring, autumn and winter (no sampling in summer due to reduced Dubai and in some parts of the river without water) in the upper part of the river of Golestan forest area to the end of the strait in four stations. Sampling was performed using a sampler (30 × 30 cm).

The Biological SIGNAL Index was set to assess water health in Australia. The index measures water quality from 1 (pollution-resistant) to 10 (pollution-sensitive) and gives each family a score between 0 and 10 based on its susceptibility to pollution. In the evaluation method, using a macroinvertebrate, many parameters and taxon richness are combined with the index of species resistant.

The Multi-Indicator Index (MMIF) describes the status of an ecosystem by several basic indices. Each of these variables offers a different combination of ecosystem quality and is evaluated in one indicator. Composite indices were first used for fish communities and later for other index groups such as the macroinvertebrate. The Ecological Quality Ratio Index (EQR) is one of the most recent multivariate indicators in 2014, which evaluates the ecological integrity of a river based on 18 macroinvertebrate ecological parameters.

Discussion of results

River in the Golestan forest area were sampled, identified and counted. The macroinvertebrate of the Madarsoo River is given in Table 5. The most common of the unidentified organisms were Chironomidae (255, 32.9%) and after Caenidae (178, 22.97%) and Baetidae (118, 15.23%) of the order Ephemeroptera. The most diverse groups identified were Diptera (37.5%) and Ephemeroptera (18.75%), respectively. The larvae of aquatic insects accounted for the largest population of invertebrates. Macroinvertebrate were available in all seasons, with only Decapoda (Station 1) and Physidae (Station 2) being observed in the fall. The highest frequency was recorded at station 1 (35%) and 2 (25%) and the lowest frequency was recorded at Station 4 (19%). The study of macroinvertebrate abundance in four stations from Madarsoo River among the study seasons showed that in autumn (48%) the highest abundance and in winter (21%), the lowest abundance in this river.

This river has the largest number of low quality water pollution stations. The results of the SIGNAL index show that most stations are on less pollution class and only Station 4 are on class b in all seasons. The highest value of this index was observed in station 1 (1.5) in spring and the lowest in Station 4 (3.1) in winter. The SIGNAL 2 index also showed that only the Station 1 in the study seasons is higher than 4 and is in the fourth a. However the value of the index in other stations is less than 4 and according to the number of species, this station is in a quarter b. The lowest value of SIGNAL 2 (3.11) was observed at Station 3 in winter.

The results of the MMIF composite index show that the ecological situation and the level of pollution in the mother river in the spring are in better condition. In general, 3 qualitative class (good, medium and bad) of this index were observed in Madarsoo River in 2018. Stations 1 and 2 were on the good class in the spring, Stations 1 and 2 were in the fall, and stations 1 were in the middle class during the winter, and the other stations were on the bad class. Station 1 was on the good quality class and Station 4 was on the bad quality class EQR. The highest value of this index is 0.9 in Station 1 and the lowest value is 0.24 of Station 4.

Conclusions

Higher average SIGNAL rating than Stations 1 and 2 compared to a lower score on Stations 3 and 4 indicates that more infected species such as Baetidae and Heptageniidae live in natural environments. This indicator suggests that susceptible species such as Trichoptera and Ephemeroptera can also live in areas exposed to relative organic pollution with suitable environmental conditions.

The EQR index describes Station 1 as a control station with good quality. Station 2 was also described as of good quality, with recent natural or human activity causing reversible changes at the station. Station 3 is of medium quality and that often human activities disrupt some of the ecological relationships of living societies. Station 4 is also on a poor quality floor, which needs to be rebuilt and planned to reduce the number of works immediately.

Nowadays, aquatic organisms are used as biological indices to assess the quality of ecological water. Therefore, we used multimetric indicators, including MMI, to assess the water quality of the Madarsoo River. Unfortunately, based on the indicators studied, some stations are in poor quality. In particular, downstream stations are affected by human activities and land use change. These results are important for local river managers studied, as well as other rivers in northern Iran that are under the same land use stress. Monitoring and evaluation tools for water resources management are usually more effective if they are based on a clear understanding of the mechanisms that lead to the presence or absence of species in the environment. The results showed that the SIGNAL and EQR indicators are suitable for assessing river health by macroinvertebrate.

ارزیابی سلامت کیفیت آب رودخانه مادرسو (استان گلستان) با استفاده از شاخص زیستی چند معیاره

محمد قلی‌زاده^{۱*}، فرزانه پورحمیدی^۲

۱ گروه شیلات، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه گنبد کاووس، گنبد کاووس، ایران
۲ گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم پایه و فنی مهندسی، دانشگاه گنبد کاووس، گنبد کاووس، ایران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۲/۰۲

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۹۸/۱۰/۰۳

چکیده

سلامت رودخانه‌ها را می‌توان بر اساس تغییرات اندازه‌گیری شده در ساختار بوم‌شناختی بی‌مهرگان آبی ارزیابی کرد. هدف از این مطالعه ارزیابی سلامت رودخانه مادرسو با استفاده از درشت بی‌مهرگان کفزی از ۴ ایستگاه در سال ۱۳۹۷ است. تعداد ۷۷۵ نمونه درشت بی‌مهرگان کفزی از رودخانه مادرسو، استان گلستان شناسایی شدند. بیشترین فراوانی متعلق به خانواده Chironomidae (۲۵۵ عدد، ۳۲/۹ درصد) و بعد از آن Caenidae (۱۷۸ عدد، ۲۲/۹۷ درصد) و Baetidae (۱۱۸ عدد، ۱۵/۲۳ درصد) بود. فصل پاییز (۴۸ درصد) بیشترین و فصل زمستان (۲۱ درصد) کمترین فراوانی در این رودخانه مشاهده شد. نتایج شاخص‌های مورد بررسی در مقایسه با ایستگاه شاهد (بالادست، بدون فعالیت انسانی) نشان داد که ایستگاه‌های پایین دست (از جمله کشاورزی و منطقه شهری) در طبقه با کیفیت بد است که نیازمند بازسازی و برنامه‌ریزی به‌منظور کاهش فوری آثار مخرب است. نتایج نشان داد که به‌کارگیری شاخص‌های زیستی می‌تواند برآورد دقیق‌تری از سلامت اکوسیستم‌های آبی نسبت به مطالعات پرهزینه و وقت‌گیر گذشته نشان دهد. نتیجه می‌گیریم که شاخص‌های سیگنال و EQR برای ارزیابی سلامت رودخانه توسط درشت بی‌مهرگان کفزی مناسب هستند.

کلیدواژه‌ها: استان گلستان، درشت بی‌مهرگان کفزی، رودخانه مادرسو، شاخص زیستی، کیفیت زیستی آب

سراغاز

می‌بایست طبیعت آن‌ها را شناخت. این شناخت مستلزم آشنایی و آگاهی از عناصر تشکیل دهنده آن‌هاست که سبب شده تا این اکوسیستم‌ها رفتارهای متفاوتی را در شرایط مختلف از خود نشان دهد (Mikaeeli et al., 2006). آب‌های جاری اکوسیستم‌های آسیب‌پذیر تحت تأثیر افزایش فشار از فاکتورهای وابسته به دخالت‌های انسانی مثل تغییرات زیستگاه یا تغییرات در

رودخانه‌ها، حوضه‌های آبریز رودخانه و محیط‌های حاشیه رودخانه‌ها دارای بالاترین تنوع زیستی در جهان هستند و همچنین بیشترین تمرکز جمعیت انسانی در حاشیه و نزدیک به رودخانه‌ها قرار دارد. نهرها و رودخانه‌ها اکوسیستم‌هایی هستند که به‌منظور درک ماهیت و گستردگی روابط آن در مجموعه سیمای محیط

نظر میزان آلودگی یا عدم آلودگی است. بزرگ بی‌مهرگان آبری دارای تفاوت‌هایی از لحاظ مقاومت در برابر شدت آلودگی و کاهش اکسیژن با یکدیگر است و درباره بعضی از گونه‌ها این تفاوت بیشتر است (Foomani et al., 2020).

برای نظارت جوامع بزرگ بی‌مهرگان کفزی به‌عنوان شاخص زیستی از سلامت رودخانه روش‌های متعددی وجود دارد. یکی از این روش‌ها، شاخص زیستی سیگنال برای بررسی سلامت آب در استرالیا تعیین شد (Chessman, 1995)، شاخص مذکور، کیفیت آب را از مقاوم به آلودگی ۱ تا ۱۰ حساسیت به آلودگی ارزیابی می‌کند (Chessman, 2003). بر اساس گونه‌های موجود در هر ایستگاه، درجه حساسیت بزرگ بی‌مهرگان کفزی برای محاسبه رتبه کیفیت آب نهرها یا دیگر بدنه آبی استفاده می‌شود. قلی‌زاده و پاکروان (۱۳۹۷) مطالعه‌ای بر سلامت رودخانه زرین‌گل در استان گلستان با استفاده از شاخص زیستی SIGNAL در ۴ ایستگاه انجام دادند. نتایج نشان داد که ایستگاه‌هایی پایین‌دست که تحت تأثیر فعالیت‌های انسانی بودند در محدوده یک چهارم b با آلودگی نسبی قرار داشتند. Aazami و همکاران (۲۰۱۵) تحقیقی در ارزیابی کیفیت بوم‌شناختی رودخانه تجن با استفاده از شاخص چند معیاره درشت بی‌مهرگان کفزی از ۱۷ ایستگاه داشتند. نتایج نشان داد که کاهش شاخص چند معیاره (MMI) از بالادست (کیفیت مناسب آب) تا پایین‌دست (کیفیت بد) آن‌هم به دلیل فعالیت‌های انسانی از جمله استخراج شن و ماسه، کشاورزی و آبری‌پروری نشان داد. Parvandi و همکاران (۲۰۱۶) مطالعه‌ای بر ارزیابی زیستی رودخانه جاجرود با استفاده از ساختار جمعیت درشت بی‌مهرگان کفزی داشتند. نتایج نشان داد که عوامل دمای آب، آمونیاک و هدایت الکتریکی بالاترین سهم را در توزیع درشت بی‌مهرگان کفزی دارند و همین‌طور بر اساس همبستگی شاخص‌های زیستی با شاخص فیزیکی و شیمیایی IRWQI، شاخص‌های مارگالف، TBI و IBI^۲ شاخص‌های مناسب‌تری برای ارزیابی کیفیت آب است.

آب‌شناسی و دگرگونی مجرای نهر هستند (Vaughan et al., 2009). دگرگونی در ساختار زیستگاه می‌تواند با متغیرهای مقیاس حوضه‌آبخیز مانند تغییر کاربری تحت تأثیر قرار گیرند (Kang et al., 2020). تعدادی از متغیرهای محیطی مانند آب‌شناسی و خصوصیات کانال بیشتر با ویژگی‌های سیمای محیط و کاربری اراضی تحت تأثیر قرار می‌گیرند (Adams, 2002)، همه این‌ها تغییراتی هستند که سبب تخریب بسیار وسیع اکوسیستم‌های رودخانه‌ای، مانند کاهش کیفیت و دسترسی به آب، سیلاب‌های شدید، تغییرات در پراکنش و ساختار موجودات زنده آبی می‌شوند (قلی‌زاده و معتمدی، ۱۳۹۹). از چنین مواردی می‌توان به سیل مخرب مرداد ۱۳۸۰ و سیل‌های فصلی رخ داده در محدوده پارک ملی گلستان اشاره داشت.

ارزیابی زیستی^۱ ابزاری مهم برای سنجش شرایط کیفی از یک محیط آبی است. با شناخت اجزاء کیفیت زیستی^۲ می‌توان درک درستی از گروه‌هایی از موجودات که به‌طور یکپارچه تحت تأثیر استرس‌های مختلف مانند مواد مغذی غنی، اسیدیته، کاهش میزان اکسیژن محلول و تنزل زیستگاه داشت. این اجزاء کیفیت زیست‌شناختی در رودخانه‌ها و نهرها، فیتوپلانکتون‌ها، جلبک‌ها و بزرگ بی‌مهرگان کفزی و ماهیان هستند. در این بین بزرگ بی‌مهرگان آبری کفزی اهمیت بیشتری دارند (Gholizadeh and Heydarzadeh, 2020). زیرا جمع‌آوری آن‌ها نسبت به سایر موجودات ساده‌تر است؛ با چشم غیرمسلح دیده می‌شوند؛ دارای چرخه زندگی نسبتاً طولانی بوده؛ تنوع زیادی دارند و گونه‌های مختلف آن‌ها در گستره‌های متفاوت آلودگی (از حالت تمیز تا آلودگی شدید) یافت می‌شوند (and Dibble, 2012) Schultz). بنابراین مطالعه و بررسی ساختار جوامع کفزی در بوم‌سازگان‌های آبی جایگاه خاصی در بررسی‌های بوم‌شناسی موجودات آبری به خود اختصاص داده است. اهمیت بزرگ بی‌مهرگان آبری نه تنها به منظور حضور آن‌ها در زنجیره غذایی است بلکه حضور یا عدم برخی از گونه‌های بزرگ بی‌مهرگان آبری نشان‌دهنده کیفیت آب از

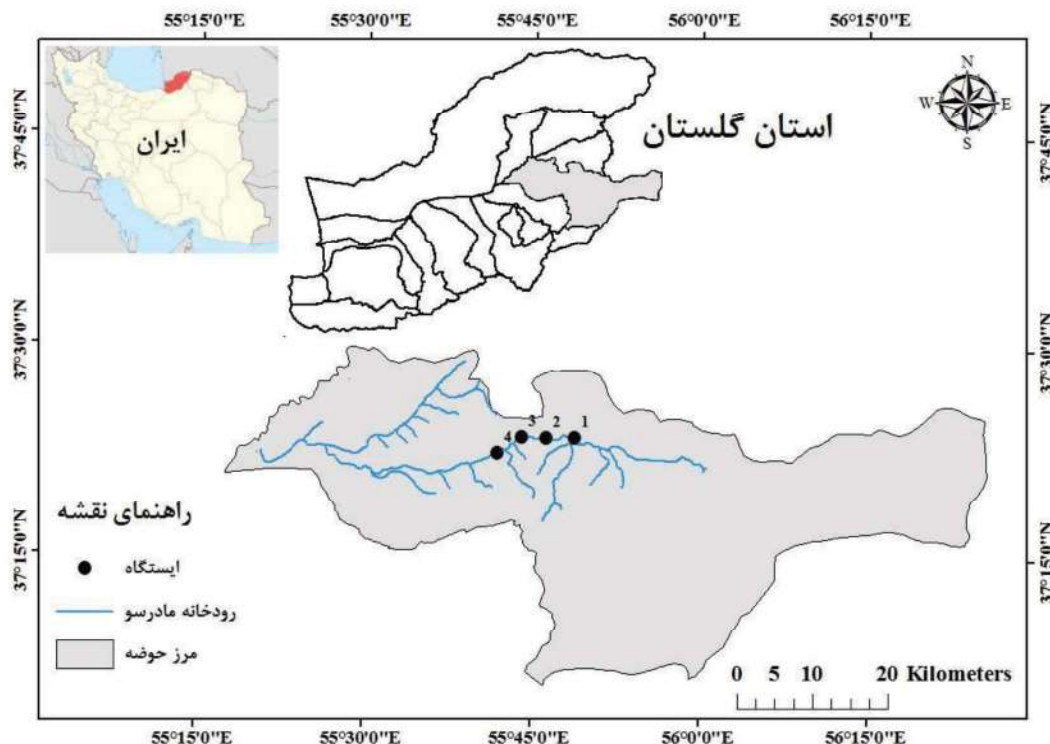
همچنین استفاده از شاخص EQR^۵ که یک شاخص چند معیاره است، ۱۸ عامل بوم‌شناختی از درشت بی‌مهرگان کفزی، به ارزیابی بوم‌شناختی رودخانه می‌پردازد. شاخص EQR جدیدترین شاخص چند معیاره برای ارزیابی بوم‌شناختی آب است که در رودخانه ویتنام برای نخستین بار در سال ۲۰۱۵ استفاده شده است (Nguyen et al., 2014).

این مطالعه با هدف شناسایی درشت بی‌مهرگان کفزی و همچنین به‌منظور ارزیابی شاخص‌های چند معیاره مورد مطالعه از رودخانه مادرسو، در محدوده جنگل گلستان با استفاده از درشت بی‌مهرگان کفزی و بررسی وضعیت کیفی آب توسط شاخص EQR انجام گرفت.

مواد و روش‌ها

حوضه رودخانه مادرسو (دوغ) یکی از زیر حوضه‌های اصلی رودخانه گرگانرود و حوضه مهم و مؤثر در آب‌دهی سد گلستان است که با وسعت ۴۴۸۵ کیلومترمربع در

جنوب شرقی دریای خزر قرار دارد. این منطقه بین $37^{\circ} 28' 38''$ تا $37^{\circ} 00' 42''$ طول شرقی و $55^{\circ} 30' 30''$ عرض شمالی قرار گرفته است و بخش‌هایی از سه استان خراسان شمالی، سمنان و گلستان را شامل می‌شود. اهمیت این رودخانه به دلیل وجود سیلاب‌های اخیر (۱۳۸۰ با دبی سیلابی ۳۰۱۷ متر مکعب و ۱۳۸۴) با خسارات زیاد که به تغییرات در پوشش گیاهی حاشیه‌ای و ساختار فیزیکی رودخانه می‌انجامد (رحیمی و رحیمی داشلی برون، ۱۳۹۵). طول این رودخانه ۱۲۰ کیلومتر بوده و بیشترین قسمت این حوضه در منطقه کوهستانی و پوشیده از درختان جنگلی در استان گلستان است. این رودخانه دارای رژیم جریان فصلی بوده و آبدهی آن در یک دوره ۱۶ ساله به‌طور متوسط ۱۷/۷ میلیون متر مکعب است. محدوده مطالعاتی، قسمتی از این رودخانه به طول حدود ۶۲ کیلومتر با شیب متوسط کمتر از ۱ درصد است که از تنگراه شروع شده و تا محل اتصال به رودخانه گرگانرود ادامه می‌یابد.

شکل ۱. ایستگاه‌های نمونه‌برداری از رودخانه مادرسو، استان گلستان

جدول ۱. موقعیت ایستگاه‌های نمونه‌برداری و برخی از پارامترهای محیطی در رودخانه مادرسو

ایستگاه	طول جغرافیای N	عرض جغرافیای E	جنس بستر	عرض (متر)
۱ (شاهد)	"۵۵°۴۰'۳۷"	"۰۶°۵۲'۵۵"	قلوه سنگ-ماسه‌ای	۱/۶
۲ (منطقه جنگلی)	"۰۵°۲۳'۳۷"	"۲۶°۵۲'۵۵"		۱/۹
۳ (محدوده کشاورزی)	"۴۹°۲۱'۳۷"	"۲۴°۳۹'۵۵"	شن و ماسه	۲/۳
۴ (محدوده روستا)	"۲۹°۲۱'۳۷"	"۵۲°۲۹'۵۵"	شن و ماسه	۳/۱

موجود بی‌مهرگان کفزی (Needham, 1976; Thorp,)
Covich, 2009) تا سطح راسته و خانواده در زیر لوپ و
استریومیکروسکوپ شناسایی شد.

شاخص زیستی سیگنال توسط Chessman در سال
۱۹۹۵ برای ارزیابی سلامت آب در استرالیا تعیین
شد (Chessman, 2003). شاخص مذکور، کیفیت آب را از
۱ (مقاوم به آلودگی) تا ۱۰ (حساسیت به آلودگی) ارزیابی
می‌کند و به هر خانواده بر اساس حساسیت آن به آلودگی،
امتیازی بین صفر تا ده می‌دهد. هرچه امتیاز خانواده بیشتر
باشد، حساسیت خانواده به آلودگی بیشتر است.

$$\text{SIGNAL} = \frac{\text{فاکتور وزنی} \times \text{درجه حساسیت}}{\text{مجموع کل فاکتور وزنی}}$$

در نهایت نموداری با دو متغیر عدد شاخص در ستون
عمودی و تعداد خانواده در ستون افقی رسم می‌شود که از
تقسیم سطح این نمودار به چهار قسمت میزان و منشاء
تغییرات محیط‌زیستی مشخص می‌شود (شکل ۲).

در روش ارزیابی با استفاده از بزرگ بی‌مهرگان آبی،
پارامترهای فراوانی و غنای تاکسونومی با شاخص گونه‌های
حساس به مقاوم ترکیب می‌شوند. شاخص چند معیاره^۶ وضعیت
یک اکوسیستم را با چندین شاخص پایه^۷ تشریح می‌کند. هر کدام
از این متغیرها ترکیب مختلفی از کیفیت اکوسیستم ارائه می‌دهند
و در یک شاخص ارزش‌گذاری می‌شوند. شاخص‌های مرکب
نخستین بار برای جوامع ماهیان استفاده شد (Karr, 1999) و بعد
برای گروه‌های شاخص دیگر مانند بزرگ بی‌مهرگان آبی
استفاده شد (Böhmer et al., 2004).

این رودخانه به دلیل طول زیاد، طی مسیر در پایین‌دست
دستخوش فعالیت‌های انسانی، از جمله اجرای طرح‌های
احداث جاده، احداث مزارع کشاورزی و باغ‌ها در حاشیه
رودخانه شده است. این پژوهش در سال ۱۳۹۷ در ۳ فصل
بهار، پاییز و زمستان (عدم نمونه‌برداری در فصل تابستان به
دلیل کاهش دبی و در برخی نقاط از رودخانه فاقد آب) در
بخش بالادست رودخانه منطقه جنگل گلستان تا انتهای
تنگه راه در ۴ ایستگاه (ایستگاه اول (ایستگاه شاهد) در
منطقه کوهستانی و بدون فعالیت انسانی، ایستگاه دوم در
منطقه جنگل گلستان، ایستگاه سوم محدوده کشاورزی و
ایستگاه چهارم در محدوده روستای تنگه‌را) انجام شد.
ایستگاه‌ها بر اساس فاکتورهایی شامل عدم همپوشانی با
یکدیگر، کیفیت حاشیه رودخانه، نوع کاربری اراضی و
پوشش گیاهی حاشیه‌ای متفاوت و در دسترس بودن به
نحوی انتخاب شدند که همه تنوع زیستگاهی در دسترس
را شامل شوند (Gholizadeh et al., 2017). در شکل ۱ و
جدول ۱ موقعیت جغرافیایی رودخانه مادرسو و مکان‌های
نمونه‌برداری نشان داده شده است.

نمونه‌برداری با استفاده از سوربر سمپلر (۳۰×۳۰ سانتی‌متر) انجام گرفت. در هر ایستگاه نمونه‌برداری از
بی‌مهرگان کفزی از سه نقطه رودخانه از کناره‌ها و وسط
رودخانه (به‌عنوان تکرار) انتخاب شد (Barbour et al., 1999).
تمامی موجودات با کمک الک آزمایشگاهی با
اندازه چشمه ۵۰۰ میکرون جمع‌آوری و سپس با فرمالین ۴
درصد تثبیت شد و به آزمایشگاه انتقال داده شد. جداسازی
و شناسایی تاکسون‌ها با استفاده از کلیدهای شناسایی

عدد شاخص	۱۰	آلودگی معدنی با فلزات سنگین شرایط اکولوژیک تغییر یافته (زیستگاه فقیر یا نمونه‌گیری ناکافی) c	عدم وجود آلودگی خاص شرایط اکولوژیک سالم (زیستگاه مناسب) a
	۴	آلودگی شهری، کشاورزی یا صنعتی شرایط اکولوژیک تغییر یافته (زیستگاه فقیر) d	شوری بالا، کدورت یا سطوح غذایی بالا- شرایط اکولوژیک خاص (زیستگاه متوسط تا مناسب) b
	۰		

تعداد خانواده

شکل ۲. تعیین منشاء تغییرات اکولوژیک با کمک شاخص سیگنال

بر اساس (Gabriels et al., 2006)، هر شاخص پایه بر اساس کیفیت مربوط به آن شاخص در چهار طبقه کیفی بین صفر، ۱، ۲، ۳ و ۴ قرار می‌گیرند. بنابراین نمره صفر برای هر شاخص نمایانگر وضعیت بد و نمره ۴ نشان دهنده وضعیت خوب زیستی یا اکولوژیک است. در نهایت نمرات این ۵ شاخص پایه با همدیگر جمع شده و متعاقباً تقسیم بر ۲۰ می‌شوند تا نهایتاً ارزش شاخص نهایی به دست می‌آید که مقداری بین صفر تا ۱ دارد و به ترتیب نشان دهنده وضعیت کیفی بد تا خیلی خوب بوم‌شناختی است (جدول ۳).

یک مزیت عمده شاخص‌های مرکب این است که آن‌ها انعطاف‌پذیر بوده و به راحتی با اضافه و کم کردن شاخص‌های پایه سازگار هستند. استفاده از شاخص‌های مرکب در کشورهای اروپایی نیز در حال گسترش است. شاخص‌های پایه مورد استفاده در شاخص MMIF عبارت‌اند از: غنای گونه‌ای (TAX)، تعداد EPT، تعداد گونه‌های حساس به آلودگی غیر از EPT (NST)، شاخص شانون وینر (SWD) و میانگین نمره مقاومت به آلودگی (MTS) (جدول ۲).

جدول ۱. شاخص‌های پایه مورد محاسبه در شاخص مرکب MMI

مخفف	نام	روش محاسبه
TAX	غنای گونه‌ای	تعداد کل گونه‌های موجود
EPT	تعداد خانواده‌های EPT	تعداد خانواده‌های <i>Ephemeroptera</i> , <i>Plecoptera</i> , <i>Trichoptera</i>
NST	تعداد گونه‌های حساس غیر از EPT	تعداد گونه‌های موجود با درجه تحمل بالای ۵ (غیر از تاکزون‌های EPT)
SWD	تنوع شانن-وینر	فرمول شانن ۱۹۴۹
MTS	میانگین درجه تحمل کل خانواده‌ها	میانگین درجه تحمل تمام تاکزاهای موجود

جدول ۳. رابطه بین شاخص مرکب و کیفیت اکولوژیکی

درجه شاخص MMI	ارزیابی کیفی
۰/۹-۱	عالی
۰/۷-۰/۸۹	خوب
۰/۵-۰/۶۹	متوسط
۰/۳-۰/۴۹	ضعیف
۰/۰-۰/۲۹	بد

۱۸ پارامتر اکولوژیکی ماکروبتوزها به ارزیابی یکپارچگی اکولوژیکی رودخانه می‌پردازد (Nguyen et al., 2014). این

شاخص نسبت کیفی اکولوژیک (EQR)، از جدیدترین شاخص‌های چند معیاره در سال ۲۰۱۴ است که بر اساس

مقایسه میانگین‌ها از آزمون دانکن (Duncan) در سطح ۵ درصد استفاده و محاسبه داده‌ها و نمودارها با بسته‌های نرم‌افزاری Excel انجام شد.

یافته‌ها

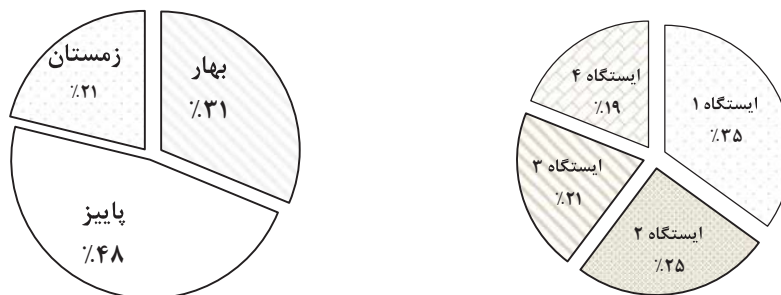
تعداد ۷۷۵ نمونه درشت بی‌مهرگان کفزی از رودخانه مادرسو در محدوده جنگل گلستان نمونه‌برداری، شناسایی و شمارش شد. فراوانی و تنوع درشت بی‌مهرگان کفزی رودخانه مادرسو در جدول ۵ آمده است. بیشترین فراوانی در بین موجودات بی‌مهره شناسایی شده، Chironomidae (۲۵۵ عدد، ۳۲/۹ درصد) و بعد از Caenidae (۱۷۸ عدد، ۲۲/۹۷ درصد) و Baetidae (۱۱۸ عدد، ۱۵/۲۳ درصد) از راسته Ephemeroptera بودند. بیشترین تنوع گروه‌های شناسایی شده به ترتیب مربوط به Diptera (۳۷/۵ درصد) و Ephemeroptera (۱۸/۷۵ درصد) بود. لارو حشرات آبی بیشترین فراوانی جمعیت درشت بی‌مهرگان کفزی را به خود اختصاص دادند. درشت بی‌مهرگان کفزی در همه فصول سال وجود داشتند و تنها Decapoda (ایستگاه ۱) و Physidae (ایستگاه ۲) در فصل پاییز مشاهده شدند.

پارامترها در چهار گروه ترکیب، فراوانی، تنوع و دامنه تحمل به تغییرات طبقه‌بندی می‌شوند. در گام بعد، مقادیر عددی هر یک از پارامترهای مذکور با فرمول $X_m = \frac{x-m}{M-m}$ که در آن X_m مقدار عددی نرمال شده، x مقدار عددی ایستگاه مورد نظر، m کمترین مقدار عددی در همه ایستگاه‌های مورد مطالعه، M بیشترین مقدار عددی موجود در ایستگاه‌های مورد مطالعه است و به صورت دامنه عددی ۰ تا ۱ منظم می‌شوند. در نهایت میانگین عددی به دست‌آمده از صفر تا یک متغیر است که هر عدد نشان‌دهنده طبقه کیفیت اکولوژیک ایستگاه است (جدول ۴).

برای بررسی درشت بی‌مهرگان کفزی از آزمون مقیاس‌بندی چندبعدی غیرمتریک^۱ (n.MDS) با استفاده از شاخص شباهت نسبتی Bary-curtis، با تبدیل ریشه دوم داده‌ها برای همه نمونه‌ها در ماتریس گونه‌های اصلی درشت بی‌مهرگان در ایستگاه‌ها با استفاده از نرم‌افزار PRIMER Ver.6 انجام گرفت (Clarke and Ainsworth, 2001). تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده با نرم‌افزار آماری SPSS و با استفاده از آنالیز واریانس یک‌طرفه (One Way ANOVA) بعد از نرمال‌سازی داده‌ها انجام شد. برای

جدول ۴. طبقات اکولوژیکی شاخص EQR

ردیف	دامنه امتیاز	طبقه	توصیف
۱	۰/۸۱-۱/۰۰	خیلی خوب	ایستگاه، وضعیت طبیعی دارد و می‌تواند به‌عنوان ایستگاه شاهد برای سایرین باشد.
۲	۰/۶۱-۰/۸۰	خوب	اخیراً فعالیت طبیعی یا انسانی موجب تغییرات برگشت‌پذیری در ایستگاه شدند.
۳	۰/۴۱-۰/۶۰	متوسط	برخی روابط اکولوژیکی جوامع زنده به خاطر تشدید فعالیت‌های غالباً انسانی به هم خوردند.
۴	۰/۲۱-۰/۴۰	بد	نیازمند بازسازی، برنامه‌ریزی به‌منظور کاهش فوری آثار است.
۵	< ۰/۲۱	خیلی بد	بازسازی و احیا اکولوژیکی در این دسته نیاز به زمان طولانی و حذف فعالیت‌های انسانی دارد.

شکل ۳. درصد درشت بی‌مهرگان کفزی در ایستگاه و فصول نمونه‌برداری از رودخانه مادرسو

جدول ۵. فراوانی درشت بی‌مهرگان کفزی با استفاده از شاخص سیگنال در رودخانه مادرسو در طول دوره نمونه‌برداری

راسته	خانواده	فراوانی				امتیاز Signal	امتیاز Signal 2
		S1	S2	S3	S4		
Amphipoda	Gammaridae	۵۳	۰	۰	۰	۲	۳
Diptera	Chironomidae	۰	۵۰	۸۶	۱۰۹	۴	۳
	Tabanidae	۰	۱	۰	۰	۵	۳
	Tipulidae	۰	۰	۱	۰	۵	۵
	Simulidae	۰	۰	۱۱	۳۶	۵	۵
	Empididae	۰	۰	۱	۰	-	۵
	Ceratopogonidae	۰	۰	۷	۳	۶	۴
	Elmidae	۰	۰	۴	۰	۷	۷
Oligochaeta	Naididae	۰	۰	۲	۲۷	-	۳
Ephemeroptera	Baetidae	۷۸	۳۴	۶	۰	۵	۵
	Caenidae	۷۹	۷۷	۱۶	۶	۷	۴
	Heptageniidae	۰	۰	۲	۰	-	۴
Tricoptera	Hydropsychidae	۹	۲	۰	۰	۵	۶
	Hydroptilidae	۳۹	۱۱	۰	۰	۶	۴
Hemiptera	Gerridae	۰	۰	۰	۲	-	۴
Gastropoda	Physidae	۰	۲	۰	۰	۲	۱
Decapoda		۵	۰	۰	۰	۴	۴

زمستان مشاهده شد. شاخص سیگنال ۲ نیز نشان داد که تنها ایستگاه اول در فصول مطالعاتی بالاتر از ۴ بوده و در یک چهارم a قرار می‌گیرد. اما مقدار شاخص در دیگر ایستگاه‌ها کمتر از ۴ بوده و با توجه به تعداد گونه این ایستگاه در یک چهارم b قرار می‌گیرد. کمترین مقدار شاخص سیگنال ۲ (۳/۱۱) در ایستگاه ۳ در فصل زمستان مشاهده شد.

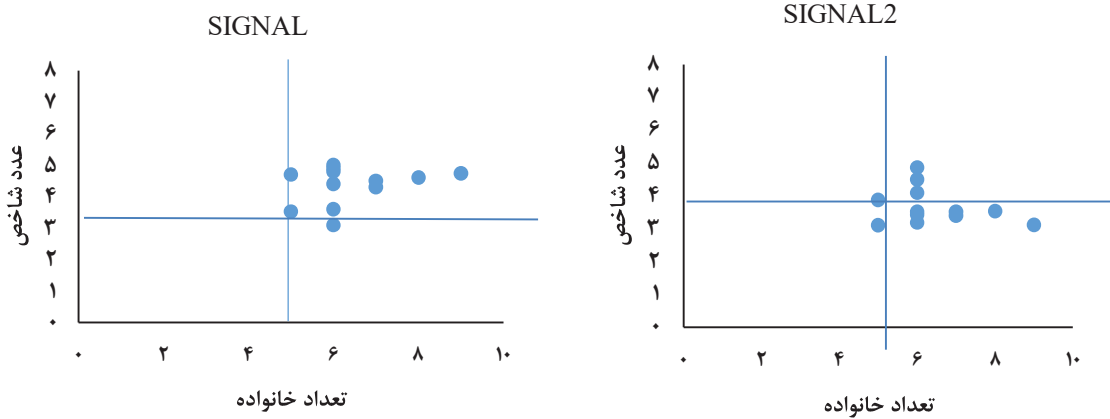
نتایج شاخص مرکب MMIF نشان می‌دهد که وضعیت بوم‌شناختی و میزان آلودگی رودخانه مادرسو در فصل بهار در شرایط بهتری قرار دارد. به طور کلی، ۳ طبقه کیفی (خوب، متوسط و بد) از این شاخص در رودخانه مادرسو در سال ۱۳۹۷ مشاهده شد. ایستگاه‌های ۱ و ۲ در طبقه خوب در فصل بهار، ایستگاه‌های ۱ و ۲ فصل پاییز و ایستگاه ۱ فصل زمستان در طبقه متوسط بودند و دیگر ایستگاه‌ها در طبقه بد قرار گرفتند (جدول ۶).

شکل ۵ ایستگاه‌ها را در طبقه‌های مختلف بر اساس شاخص زیستی EQR نشان می‌دهد. ایستگاه ۱ در طبقه کیفی خوب و ایستگاه ۴ در طبقه کیفی بد قرار داشتند.

بیشترین فراوانی در ایستگاه ۱ (۳۵ درصد) و ۲ (۲۵ درصد) و کمترین فراوانی در ایستگاه ۴ (۱۹ درصد) به ثبت رسید. مطالعه فراوانی درشت بی‌مهرگان کفزی در ۴ ایستگاه از رودخانه مادرسو در بین فصول مطالعاتی نشان داد که در فصل پاییز (۴۸ درصد) بیشترین فراوانی و در فصل زمستان (۲۱ درصد) کمترین فراوانی در این رودخانه وجود دارد (شکل ۳). در تمام فصول سال ایستگاه‌های ۱ و ۲ نسبت به ایستگاه‌های ۳ و ۴ تنوع بهتری داشتند و فراوانی در آن‌ها رو به افزایش بود. نتایج حاصل از بررسی فراوانی درشت بی‌مهرگان کفزی نشان داد که بین ایستگاه‌ها و فصول مختلف تفاوت معناداری وجود داشت ($p < 0.05$). نتایج محاسبه شده شاخص سیگنال از رودخانه مادرسو در شکل ۴ آورده شده است. این رودخانه دارای بیشترین تعداد ایستگاه با کیفیت آب آلودگی کم است. نتایج شاخص سیگنال نشان می‌دهد بیشتر ایستگاه‌ها در طبقه a قرار دارند و تنها ایستگاه‌های ۴ در تمام فصول در طبقه b است. بیشترین مقدار این شاخص در ایستگاه ۱ (۵/۱) در فصل بهار و کمترین آن در ایستگاه ۴ (۳/۱) در فصل

مقدار آن ۰/۲۴ در ایستگاه ۴ است.

بیشترین مقدار این شاخص ۰/۹ در ایستگاه ۱ و کمترین

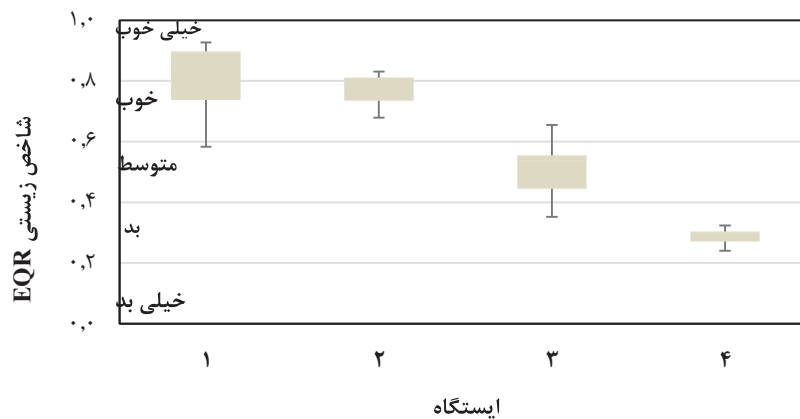
شکل ۴. نتایج شاخص سیگنال از ۴ ایستگاه در فصول نمونه برداری از رودخانه مادرسو

جدول ۶. نتایج شاخص MMIF در ایستگاه و فصول نمونه برداری از رودخانه مادرسو

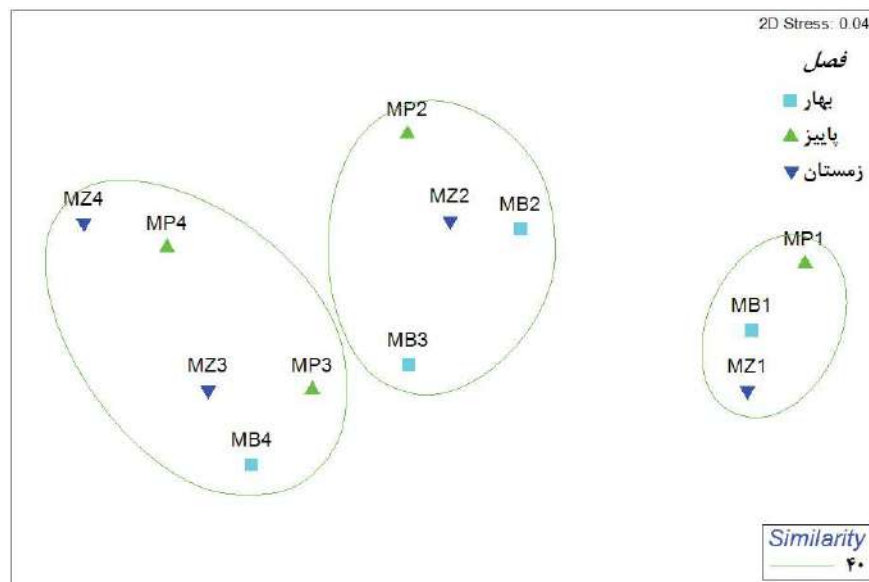
ایستگاه / فصل	بهار	پاییز	زمستان
۱	۰/۶۴ (خوب)	۰/۴۸ (متوسط)	۰/۴۲ (متوسط)
۲	۰/۶۱ (خوب)	۰/۴۱ (متوسط)	۰/۳۳ (بد)
۳	۰/۳۴ (بد)	۰/۳۵ (بد)	۰/۲۸ (بد)
۴	۰/۲۶ (بد)	۰/۲۸ (بد)	۰/۲۳ (بد)

نظر فراوانی تقریباً نزدیک به هم بودند و حوالی یک نقطه کنار هم قرار گرفتند. در گروه سوم نیز ایستگاه ۴ که از محدوده جنگی مجزا و در محدوده منطقه مسکونی تنگه قرار دارند، که در فاصله کمی از هم واقع شده‌اند (شکل ۶).

در مقیاس گذاری چند بعدی (MDS) گروه‌های بی‌مهرگان کفزی به‌طور واضح به ۳ گروه تقسیم شدند. گروه نخست که با فاصله زیاد نسبت به سایر گروه‌ها قرار گرفته است، شامل ایستگاه ۱ در بخش بالادست رودخانه است. در گروه دوم ایستگاه‌هایی که در محدوده جنگلی و از

شکل ۵. نمودار باکس ویسکر برای طبقه بندی ایستگاه‌ها در طی فصول نمونه برداری بر اساس شاخص زیستی EQR

شکل ۶. مقیاس گذاری چند بعدی (MDS) در بین ایستگاه‌های نمونه برداری در فصول مختلف از منطقه مطالعاتی از رودخانه مادرسو (۱۳۹۷). B=بهار، Z=زمستان، P=پاییز. اعداد نشان دهنده ایستگاه‌ها در هر مکان است

بحث و نتیجه گیری

تعداد ۷۷۵ نمونه درشت بی مهرگان کفزی از رودخانه مادرسو در محدوده جنگل گلستان نمونه برداری، شناسایی و شمارش شد. بیشترین تنوع گروه‌های شناسایی شده به ترتیب مربوط به Diptera (۳۷/۵ درصد) و Ephemeroptera (۱۸/۷۵ درصد) بود. نتایج نشان داد که در رودخانه مادرسو حشرات آبی بیشترین موجودات فون کفزی را تشکیل دادند. محققان متعددی در مطالعات خود به غالب بودن حشرات آبی در ترکیب کفزیان اکوسیستم نهرها و رودخانه‌ها اشاره کرده‌اند (Pipan, 2000; Pillay, 2007). تغییرات فصلی نمونه برداری در ترکیب جوامع درشت بی مهرگان کفزی مهم است (Bêche et al., 2006). در نتیجه، دوره نمونه گیری ممکن است بر ارزیابی یک سایت نمونه برداری تأثیر بگذارد. با این حال، همه معیارها لزوماً بین فصول متفاوت نیستند. Sporka و همکاران (۲۰۰۶) دریافتند که مقادیر متریک EPT تفاوت معناداری بین فصول ندارد زیرا در هر ماه تنها یک انتخاب نماینده منطقی از سه راسته EPT همیشه وجود داشت. با وجود این، در هنگام توسعه سیستم نظارتی یا ارزیابی، از بررسی فصلی

نباید غافل شد. غالباً با محدود کردن چارچوب زمانی نمونه برداری، این موضوع بررسی می‌شود (Linke et al. 1999). اگرچه این استراتژی ممکن است به از دست رفتن اطلاعات مربوط به جامعه کلی در یک سایت منجر شود، می‌توان فرض کرد که برای اهداف ارزیابی کیفیت آب کافی است. از طرف دیگر، به منظور ایجاد شبکه نظارت در مقیاس بزرگ، توصیه می‌شود بازه زمانی را انتخاب کنید که به اندازه کافی بزرگ باشد تا به موقع از تمام سایت‌های نمونه برداری بازدید کنید.

بنابراین، مطالعه حاضر در ۳ فصل از سال، رودخانه مادرسو را ارزیابی کرد. همچنین عدم نمونه برداری در فصل تابستان نیز به دلیل کاهش دبی رودخانه که باعث شده در بعضی مناطق رودخانه بدون آب باشد. نتایج نشان داد که در فصل پاییز (۴۸ درصد) بیشترین فراوانی و در فصل زمستان (۲۱ درصد) کمترین فراوانی در این رودخانه وجود دارد. در مطالعه حاضر، بیشترین فراوانی و تنوع جوامع درشت بی مهرگان کفزی در بین فصول مورد مطالعه، در فصل بهار مشاهده شد که به علت فراهم شدن شرایط محیطی مناسب مانند تغذیه و تولیدمثل، تولید

دارد مقدار شاخص سیگنال کاهش نداشته که علت آن میزان اکسیژن محلول کم و وجود مواد مغذی بالا برای کفزیان است. این شاخص پیشنهاد می‌کند که گونه‌های حساس مانند Trichoptera و Ephemeroptera می‌توانند در مکان‌های در معرض آلودگی آبی نسبی با شرایط محیطی مناسب نیز زیست کنند.

شاخص‌های MMIF و EQR ایستگاه ۱ را ایستگاهی با وضعیت طبیعی و دارای آبی با کیفیت خوب بیان می‌کند. ایستگاه ۲ را نیز با کیفیت خوب بیان شد با توصیف اینکه اخیراً فعالیت طبیعی یا انسانی در منطقه مورد مطالعه موجب تغییرات برگشت‌پذیری در ایستگاه شدند. ایستگاه ۳ با کیفیت متوسط و اینکه فعالیت‌های غالباً انسانی در منطقه نمونه‌برداری برخی روابط بوم‌شناختی جوامع زنده را به هم زده‌اند. ایستگاه ۴ نیز در طبقه با کیفیت بد بوده که نیازمند بازسازی، برنامه‌ریزی به‌منظور کاهش فوری آثار است. این بدان معنی است که شاخص EQR به دلیل استفاده از عوامل مختلف فیزیکی، شیمیایی و زیستی توانسته ایستگاه‌ها را به دو بخش دست‌نخورده (شاهد) و آسیب دیده (ایستگاه‌های ۳ و ۴) تقسیم‌بندی کرد، که با توجه به شرایط محیطی این شاخص کارایی لازم را داشته و توانسته ایستگاه‌ها را بر اساس کیفیت آب تقسیم کند که با نتایج مطالعه اعظمی و همکاران نیز همخوانی دارد.

پیشنهادها

امروزه استفاده از موجودات آبی به‌عنوان نشانگرهای زیستی برای ارزیابی کیفیت آب بوم‌شناختی استفاده می‌شود. بنابراین، ما شاخص‌های چند معیاره از جمله MMI برای ارزیابی کیفیت آب رودخانه مادرسو استفاده کردیم. متأسفانه، بر اساس شاخص‌های مورد مطالعه، برخی از ایستگاه‌ها در وضعیت کیفی بدی قرار دارند. به‌ویژه، ایستگاه‌های پایین دست تحت تأثیر فعالیت‌های انسانی و تغییرات کاربری اراضی قرار دارند (قلی‌زاده و علی‌نژاد، ۱۳۹۷). این نتایج برای مدیران محلی رودخانه مورد مطالعه و همچنین سایر رودخانه‌های شمال ایران که تحت استرس همان کاربری‌های اراضی قرار دارند مهم است. ابزارهای

فیتوپلانکتونی افزایش و در نتیجه مواد غذایی بیشتری در اختیار بزرگ بی‌مهرگان کفزی قرار می‌گیرد. درشت بی‌مهرگان کفزی شاخص‌های خوبی برای تعیین کیفیت آب هستند. جمعیت درشت بی‌مهرگان کفزی تحت تأثیر شرایط محیط‌زیست از جمله ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی آب قرار دارند. نوع رسوبات و ساختار بستر رودخانه‌ها نیز نقش مهمی در انتشار، فراوانی و تراکم بزرگ بی‌مهرگان آبی ایفا می‌کند (Camargo et al., 2011). نتایج تحقیق حاضر به طور کلی نشان‌دهنده کاهش غنای گونه‌های Trichoptera و Ephemeroptera در ایستگاه ۳ و ۴ تحت تأثیر فعالیت‌های انسانی نسبت به ایستگاه یک است که نشان‌دهنده تأثیر آن بر گونه‌های حساس به آلودگی در جوامع کفزی رودخانه، افزایش مواد آلی و احتمالاً کاهش اکسیژن بستر است (Basu et al., 2018) و همچنین فراوانی گونه‌های مقاوم در ایستگاه‌های پایین‌دست به آلودگی به‌ویژه راسته Diptera که نشان‌دهنده کاهش کیفیت آب در این ایستگاه است. همچنین خانواده‌های شیرونومیده و سیمولیده بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص دادند که از درشت بی‌مهرگان کفزی مقاوم به آلودگی هستند، افزایش نسبی بی‌مهرگان کفزی مقاوم نشانگر اثر فشارهای محیطی بر بوم‌سازگان رودخانه و در نتیجه تغییر در ترکیب جمعیت کفزیان به‌منظور مصرف و جبران آشفتگی است. در تأیید این نتیجه‌گیری مطالعات زیادی افزایش فراوانی و غالباً گروه‌های مقاوم به آلودگی را در نتیجه فعالیت‌های انسانی مختلف گزارش کرده‌اند (Rosa et al., 2014). در تحقیق (Sharifnia 2015) در رودخانه تجن، دو خانواده Chironomidae و Simuliidae بین افراد راسته دو بالان غالب بودند.

بیشتر بودن میانگین درجه SIGNAL از ایستگاه‌های ۲ و ۱ در مقایسه با کمتر بودن امتیاز این شاخص در ایستگاه ۳ و ۴ نشان می‌دهد که تعداد بیشتری از موجودات حساس به آلودگی مانند Baetidae و Heptageniidae در محیط‌های طبیعی زیست می‌کنند. همچنین نتایج نشان داد که ایستگاه ۴ که در معرض منطقه مسکونی تنگه‌را قرار

یادداشت‌ها

1. Biological assessment
2. Biological quality element
3. Trent Biotic Index
4. Index of Biotic Integrity
5. Ecological Quality Ratio (EQR)
6. Multimetric Macroinvertebrate Index (MMI)
7. Metric
8. Non-metric Multidimensional Scaling (n.MDS)

پایش و ارزیابی برای مدیریت منابع آب معمولاً در صورتی که مبتنی بر درک روشنی از مکانیسم‌هایی باشد که به حضور یا عدم حضور گروه‌های گونه در محیط منجر می‌شود، مؤثرتر هستند. نتایج نشان داد که شاخص‌های سیگنال و EQR برای ارزیابی سلامت رودخانه توسط درشت بی‌مهرگان کفزی مناسب هستند.

منابع

- رحیمی، د. و رحیمی داشلی برون، ی. (۱۳۹۵). بررسی اثر تغییرات اقلیمی و کاربری اراضی بر سیلاب در شمال ایران (حوضه مادرسو). *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*. ۶۱(۱): ۸۹-۱۰۲.
- قلی‌زاده، م. و پاکروان، م. ه. (۱۳۹۷). نظارت بر سلامت رودخانه زرین گل با استفاده از شاخص زیستی SIGNAL. *محیط‌زیست جانوری*. ۱۰(۲): ۲۷۷-۲۸۲.
- قلی‌زاده، م. و علی‌نژاد، م. (۱۳۹۷). بررسی تغییرات مکانی برخی از پارامترهای مؤثر بر کیفیت آب رودخانه زرین‌گل در استان گلستان. *فصلنامه علوم محیطی*. ۱۶(۱): ۱۱۱-۱۲۶.
- قلی‌زاده، م. و معتمدی، ر. (۱۳۹۷). اثرات تخریب زیستگاه بر اساس سیلاب‌های فصلی و مدیریت آن در حوضه رودخانه: مطالعه موردی رودخانه زرین‌گل. *بهره‌برداری و پرورش آبزیان*. ۹(۲): ۳۳-۴۴.
- Adams, S. M. (2002). Biological indicators of aquatic ecosystem stress. American Fisheries Society. Bethesda, Maryland. 644p.
- Aazami, J., Esmaili Sari, A., Abdoli, A., Sohrabi, H., & Van den Brink, P.J. (2015). Assessment of Ecological Quality of the Tajan River in Iran Using a Multimetric Macroinvertebrate Index and Species Traits. *Environmental Management*. 56 (1): 260-269.
- Barbour, M.T., Plafkin, J.L., Bardley, B.P., Graves, C.G., & Wisseman, R.W. (1999). Rapid bioassessment protocols for streams and wadeable river: phytoplankton, benthic invertebrates and fish, 2 nd edition EPA, Washington D.C., 408 p.
- Basu, A., Sarkar, I., Datta, S., & Roy, S. (2018). Community structure of benthic macroinvertebrate fauna of river Ichamati, India. *Journal of Threatened Taxa*, 10(8):12044-12055.
- B'eche, L. A., McElravy, E.P., & Resh, V. H. (2006). Long-term seasonal variation in the biological traits of benthic-macroinvertebrates in two Mediterranean-climate streams in California. U.S.A. *Fresh water Biology*, 51: 56-75.
- B'ohmer, J., Rawer-Jost, C., Zenker, A., Meier, C., Feld, C.K., Biss, R., & Hering, D. (2004). Assessing streams in Germany with benthic invertebrates: development of a multimetric invertebrate based assessment system. *Limnologia*, 34: 416-432.
- Camargo, J.A., Gonzalo, C., & Alonso, A. (2011). Assessing trout farm pollution by biological metrics and indices based on aquatic macrophytes and benthic macro invertebrates: a case study. *Ecology Indicators*, 11: 911-917.
- Chessman, B. (2003). SIGNAL 2. iv: a scoring system for macroinvertebrates (water bugs) in Australian rivers: user manual. Department of the Environment and Heritage, Canberra.
- Clarke, K. R., & Warwick, R. M. (2001). Change in Marine Communities: An Approach to Statistical Analysis and Interpretation. 2nd edition. Plymouth: PRIMER-E.

- Foomani, A., Gholizadeh, M., Harsij, M., & Salavatian, M. (2020). River health assessment using macroinvertebrates and water quality parameters: A case of the Shanbeh-Bazar River, Anzali Wetland, Iran. *Iranian Journal of Fisheries Sciences*, 19(5): 2274-2294.
- Gabriels, W., Goethals, P. L. M., & De Pauw, N. (2006). Development of a multimetric assessment system based on macroinvertebrates for rivers in Flanders (Belgium) according to the European Water Framework Directive. *Verhandlungen der Internationalen Vereinigung für Theoretische und Angewandte Limnologie*, 29: 2279–2282.
- Gholizadeh, M., Toomaj, A., & Hossiendost, S. (2017). Modeling habitat requirements of riverine stone loach, *Paracobitis hircanica* (Teleostei: Nemacheilidae) in the Zarin-Gol River, Caspian Sea basin, Iran. *Iranian Journal of Ichthyology*, 4(4): 340-351.
- Gholizadeh, M., & heydarzadeh, M. (2020). Functional feeding groups of macroinvertebrates and their relationship with environmental parameters, case study: in Zarin-Gol River. *Iranian Journal of Fisheries Sciences*, 19(5): 2532-2543.
- Kang, Y., Gao, J., Shao, H., & Zhang, Y. (2020). Quantitative Analysis of Hydrological Responses to Climate Variability and Land-Use Change in the Hilly-Gully Region of the Loess Plateau, China. *Water*, 12(82): 1-18.
- Karr, J.R. (1999). Defining and measuring river health. *Freshwater Biology*, 41: 221–234.
- Linke, S., Bailey, R.C., & Schwindt, J. (1999). Temporal variability of stream bioassessments using benthic macroinvertebrates. *Freshwater Biology*, 42, 575–584
- Mikaeeli, A. R., Abdoli, A., & Amini Nasab, S. M. (2006). Physical structure of Madar Sou River in Golestan National Park. *Gorgan Journal of Agriculture and Natural Resources*. 12(3): 100-110.
- Needham, J. G. (1976). A guide to the study of freshwater biology. Holden San Francisco. 107.
- Nguyen, H. H., Everaert, G., Gabriels, W., Hoang, T. H., & Goethals, P. L. M. (2014). A multimetric macroinvertebrate index for assessing the water quality of the Cau river basin in Vietnam. *Limnologica*, 45:16–23.
- Parvandi, S., Abdoli, A., & Hashemi, H. (2016). Biological assessment Jajrood River using the Macroinvertebrates community structure. *Journal of Aquatic Ecology*, 6: 20-32.
- Pillay, T. V. R. (2007). Aquaculture and the environment. Former Programmed. Fishing News Books, Blackwell Publishing, Ltd. 189 P.
- Pipan, T. (2000). Biological assessment of Stream Water Quality. The Example of the Reka River (Slovenia). *Acta Carsologica*, 29/1(15): 201-222.
- Rosa, B. J. F. V., Rodrigues, L. F. T., de Oliveira, G. S., & da Gama Alves, R. (2014). Chironomidae and Oligochaeta for water quality evaluation in an urban river in southeastern Brazil. *Environmental Monitoring and Assessment*, 186(11):7771- 7779.
- Schultz, R., & Dibble, E. (2012). Effects of invasive macrophytes on freshwater fish and macroinvertebrate communities: the role of invasive plant traits. *Hydrobiologia*. 684(1): 1-14.
- Sharifnia, M. (2015). Macroinvertebrates of the Iranian running waters: a review. *Acta Limnol Bras*, 27:356–369.
- Sporka, F., Vlek, H.E., Bulánková, E., & Krno, I. (2006). Influence of seasonal variation on bioassessment of streams using macroinvertebrates. *Hydrobiologia*, 566:543–555.
- Vaughan, I. P., Diamond, M., Gurnell, A. M., Hall, K. A., Jenkins, A., Milner, N. J., Naylor, L. A., Sear, D. A., Woodward, G., & Ormerod, S. J. (2009). Integrating ecology with hydromorphology: a priority for river science and management. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems* 19: 113–125.
- Thorp, J. H., & Covich, A. P. (2009). Ecology and classification of North American freshwater invertebrates. Academic Press, 1056.